

STRATEGIJE ZA UČINKOVITO INKLUZIJO UČENCEV Z MOTNJAMI OZIROMA TEŽAVAMI NA PODROČJU KOMUNIKACIJE IN SOCIALNIH SPRETNOSTI

V okviru podprojekta je bilo oblikovano in izvedeno:

- priprava programa za razvijanje socialnih in komunikacijskih spretnosti;
- priprava programa aktivnosti in terapije z živalmi ter
- priprava programa psihoterapevtska pomoč družinam in staršem otrok z MAS.

Namen in cilji podprojekta

Začetek sistematičnega dela z učenci z motnjami avtističnega spektra (MAS) sega v leto 1985 z ustanovitvijo prvega oddelka, ki je bil namenjen prav otrokom z MAS. Med otroki z motnjo v duševnem razvoju je približno tretjina učencev, ki imajo nekatere motnje avtističnega spektra, približno 60 % otrok z avtizmom pa ima pridruženo tudi motnjo v duševnem razvoju. Kljub taki incidenci je število otrok v avtističnem oddelku padalo – zlasti v letih med 1995 in 2003, po tem pa znova naraščalo. Slednje je posledica pogostejšega diagnosticiranja teh otrok, po nekaterih raziskavah pa tudi povečanja deleža novorojenih otrok z MAS. Povečanje števila vpisanih otrok v prilagojen in posebni program vzgoje in izobraževanja je spodbudilo k izboljševanju strokovnega dela z njimi. V zadnjem desetletju sta stroka in znanost, ki proučujeta tako avtistično motnjo kot vzgojo in izobraževanje otrok z MAS, zelo napredovala. Od kakovosti strokovnega dela oziroma uporabe novih oblik in metod dela, tehnologij in inovativnih pristopov pri delu z učenci z MAS je zelo odvisen njihov napredek in vključevanje v skupino drugih otrok, pa tudi v širšo družbo, pripomore pa tudi k čim bolj neodvisnemu življenju ter uspešni zaposlitvi.

V ta namen smo razvili nekatere opisane dejavnosti, s katerimi smo vzgojo in izobraževanje otrok z MAS strokovno podkrepili in ga dvignili na višjo strokovno raven, s tem pa omogočili temeljni cilj dejavnosti – večjo vzgojno-izobraževalno korist otrok z MAS, ki se kaže v njihovi vključenosti v družbo in bolj samostojnem funkcioniranju.

Vsebina in dejavnosti

Razvijanje socialnih in komunikacijskih spretnosti

Otroci in mladostniki so v okviru tabora izvajali različne dejavnosti (sprehodi, opazovanje živali in življenjskih okolij, jahanje konj, opazovanje zvezd, izdelava tabornega ognja, ustvarjalne delavnice, socialne delavnice, družabne igre, plesi, kopanje ...). Preko njih so pridobivali nove pozitivne izkušnje, poudarek pa je bil predvsem na socialnih in komunikacijskih veščinah, ki so jih otroci pridobivali z druženjem, socialnimi igrami in delavnicami. Socialne in komunikacijske veščine sta najpomembnejša elementa adaptivnega vedenja za učence z MAS. V šolskem kurikulumu teh vsebin ni, ali pa jih je za učence z MAS bistveno premalo. Pomemben vidik je tudi socialna inkluzija med otroki in mladostniki iz različnih programov in starosti, ki se je tu izkazala za uspešno in učinkovito. Pri tem smo uporabili naslednje metode in oblike dela: opazovanje, razgovor, razlaga, pripovedovanje, socialne igre, aktivnosti z živalmi, skrb za živali, delavnice za razvijanje komunikacijskih, čustvenih in socialnih spretnosti, ustvarjalne delavnice, učni prehodi, elementi metode TEACCH (metoda strukturiranega učenja) in PECS (metoda učenja z izmenjavo slik za učence s hujšimi motnjami v komunikaciji in zmerno motnjo v duševnem razvoju).

Rezultati ob zaključku projekta:

- večja samostojnost in vključenost med vrstnike z značilnim razvojem;
- napredek pri socialnih spretnostih in socializaciji;
- izboljšanje komunikacijskih spretnosti;
- razvoj občutja samozavesti in pozitivne samopodobe;
- poglobitev prijateljskih vezi in pridobivanje novih prijateljev;
- izboljšanje prilagajanja skupini in posameznikom;
- boljše sodelovanje in pomoč drugim ter mirno in učinkovito reševanje problemov;
- priložnost učenja raziskovanja narave in življenja v njej;
- priložnost spoznavanja različnih življenjskih okolij;
- izboljšanje kulturnega in pristnega odnosa do narave;
- naučili so se o različnih možnosti preživljanja prostega časa;
- povečanje zavedanja pomena zdravega življenja;
- napredek pri razvoju empatije in ustreznega odzivanja na čustva drugih;
- naučili so se sprejemati odgovornost in pomagati pri hišnih opravilih.

Podobno kot pri drugih programih in aktivnostih se tudi v tem programu sledi dvema temeljnima ciljema:

- razvijati adaptivno vedenje, znotraj njega pa najpomembnejše veščine, ki jih potrebujejo učenci z MAS – socializacija in komunikacija v kombinaciji z metodo ABA (analiza in modifikacija vedenja);
- izvajati socialno inkluzijo med učenci z različnimi sposobnostmi in starosti.

Oba cilja je mogoče razvijati v zunajšolskih okoljih in okviru projektov, saj nista standardni del javnoveljavnih programov. Pri delavnicah in tudi v preostalem času bivanja smo upodabljali metode: TEACCH, PECS, ABA, metode opazovanja, razgovora, demonstracije, poslušanja, posnemanja in metodo manipuliranja z različnimi predmeti. Pri vseh aktivnostih smo spodbujali kreativnost in domišljijo učencev.

Učenci so se naučili naslednjih spretnosti in vsebin:

- raziskovanje okolice in trenutnega letnega časa;
- spodbujanje ustrezne samostojnosti pri vsakdanjih opravilih (spanje, umivanje, oblačenje ...);
- asertivnosti namesto agresivnosti in pripadnost različnim socialnim skupnostim;
- socialne veščine;
- spoznavanje značilnosti kraja;
- sodelovanje pri različnih gibalnih aktivnostih.

Učenci z zmerno in težjo motnjo v duševnem razvoju potrebujejo veliko časa, da naučeno znanje uporabijo v različnih situacijah. Učenci z MAS imajo še veliko specifičnih težav in različne oblike vedenja, zato je treba biti z njimi še posebej potrpežljiv, jim omogočiti, da se učijo z zgledi, izkušnjami ... Samo bivanje je bilo kratko, vendar se je pokazalo, da so se učenci zmožni prilagajati drug drugemu, čeprav nam njihovo vedenje v šolski situaciji daje občutek, da živijo drug mimo drugega. Učenci so izražali čustva, da so navezani na starše in jih pogrešajo (kar se v šolskem okolju ne zgodi), da se zmorejo prilagajati različnim situacijam, če so nanje pripravljeni tako ustno kot s pomočjo sličic – slikovni urnik. Izkazalo se je tudi, da učenci, ki ne govorijo, uspešno uporabljajo komunikacijsko knjigo PECS tudi v drugih situacijah, ne le v šoli oziroma doma.

Pokazalo se je tudi, da imajo starši kar veliko težav z učenci tudi ponoči (nespečnost, jok, močenje postelje ...), zato je razumljivo, da so za njimi številne neprespane noči.

Učence z MAS je tudi težko zaposliti, še posebej če imajo pridruženo zmerno, težjo ali težko motnjo v duševnem razvoju, saj imajo kratko koncentracijo, so nemirni, delali bi le ene in iste stvari. Zato smo veliko aktivnosti izvedli zunaj, kjer je možnost menjave aktivnosti večja.

Naše mnenje je, da bi se ravno tem učencem moralo omogočiti čim več različnih vrst okolja; omogočiti jim, da se ločijo od staršev za nekaj dni, saj se tu pokaže njihova samostojnost, neodvisnost, samozavest ..., in ne nazadnje, da staršem omogočimo nekaj dni počitka z vednostjo, da so otroci v dobrih rokah in da se dobro počutijo.

Aktivnosti z živalmi

V taboru so se izvajale tudi terapija in aktivnosti z živalmi. Otroci so imeli možnost jahanja konjev, spremljala pa nas je tudi psička, ki so jo otroci zelo lepo sprejeli in se radi igrali z njo. Nekateri so ob njej celo izgubili strah pred psi, saj je psička zelo prijazna in pridna. Otroci so vsakodnevno skrbeli za njeno prehranjevanje in svežo vodo. Vodili so jo na sprehod, se z njo igrali (metanje različnih predmetov) in jo božali. Na začetku tabora smo otrokom predstavili varne in primerne načine dela s psi. Naučili smo jih osnovnih povelj poslušnosti, jih demonstrirali in jih navajali, da so jih uporabljali tudi sami. Pogovarjali smo se o osnovnih potrebah psov (hrana, sprehodi, voda, igra). Učili smo jih, kako pripraviti in dati hrano in vodo psu. Otroci so se pri hranjenju dnevno izmenjevali. Večkrat dnevno smo s psom odšli na sprehod in vadili vaje poslušnosti ter se igrali s psom. Nabirali smo veje in jih metali psu, ki jih je zvesto prinašal nazaj. Otroci, ki so se psa bali, so skušali premagati strah tako, da so vzpostavili stik s psom pod budnim očesom spremljevalcev.

Te aktivnosti se razlikujejo od klasične aktivnosti z živalmi, saj je za otroke z MAS značilno, da z živalmi težko vzpostavijo stik – pogosto jih niti ne opazijo ali pa se jih celo bojijo. Skozi različne metode in dejavnosti začnejo otroci z MAS živali sprejemati in izgubljati strah pred njimi. Razvoj sprejemanja živali in navezovanje stikov z njimi sta pomembna za vsakodnevno funkcioniranje otrok z MAS.

Rezultati:

- Naučili so se ustreznega ravnanja s psom.
- Naučili so se osnovnih ukazov iz vaj poslušnosti, razvijanje jasnega govora in kontrole jakosti govora.
- Skrb in prevzemanje odgovornosti za drugo bitje.
- Razvijanje grobe in fine motorike (metanje palic, privezovanje psa, natikanje ovratnice, priprava hrane).
- Skrb za telesno kondicijo (sprehodi, igra s psom).
- Razvijanje pozitivne samopodobe (pes sprejema ljudi brezpogojno) in doživljanje pozitivnih čustev ob stiku s psom.
- Dobivanje izkušenj s področja senzorne integracije (božanje psa).
- Čakanje na vrsto (pri igri s psom).
- Razvijanje pozornosti in kontrole nad svojim vedenjem (pri prvih stikih s psom).
- Premagovanje strahu pred psi.

Psihoterapevtska pomoč družinam in staršem otrok z MAS

Bolj kot terapevtske obravnave in pomoč družinam in staršem z otroki s posebnimi potrebami se je za potrebno in uspešno izkazala podporna skupina za starše z otroki s težavami na področju komunikacije in socialnih spretnosti. Srečevali smo se enkrat mesečno po dve uri. Starši so se za tako vrsto sodelovanja lažje odločili kot za terapevtsko obravnavo, saj je taka oblika podpore manj čustveno vsiljiva in časovno obremenjujoča. Starši z otroki s posebnimi potrebami potrebujejo veliko pogovora, razumevanja in podpore. Za soočanje in predelovanje vsakodnevnega stresa, ki ga je v primerjavi z družinami z otroki brez posebnih potreb več, potrebujejo ti starši trdno socialno mrežo. To pa je težko ustvariti zaradi specifičnih zahtev, ki jih imajo njihovi drugačni otroci. Pogosto se take družine borijo z izolacijo in stigmo, ki je v naši družbi še vedno močno prisotna. Podporna skupina je pomagala staršem, da so se sprostili in razgovorili o stvareh, ki jim povzročajo stisko. Na srečanjih smo poleg bolj sproščenih tem obravnavali tudi terapevtske teme, kot npr. pomen starševstva drugačnemu otroku, čustvena stiska ob morebitnem negativnem soočanju s tujci, obravnava otrokove specifike (nespečnost, neješčnost, hipersenzitivnost na zvok, odraščanje otrok in nadaljnja otrokova odvisnost ...) in pomen tega za starše ter celo družino. Starši so si med seboj tudi izmenjevali praktične nasvete, kako premagati določene in zelo specifične izzive svojega otroka.

Čeprav se je tovrstna terapevtska pomoč preoblikovala iz prvotno mišljenega okvirja v milejšo, toplejšo in bolj dostopno obliko, smo ravno tako dosegli začrtane cilje in upravičili tovrstno pomoč v okviru podprojekta. Starši so lažje sprejeli specifikko svojega otroka s posebnimi potrebami, poiskali razumevanje in podporo med enako mislečimi ter posledično tudi povečali svoje zadovoljstvo v partnerskem odnosu in starševstvu nasploh.

Druženje vseh sodelujočih v projektu: staršev, otrok in strokovnjakov smo izpeljali večkrat (kostanjev piknik, obisk živalskega vrta ...) in skupaj premagovali družbene ovire in predsodke ter tako prispevali k inkluzivni usmerjenosti družbe.

Naše mnenje je, da je taka vrsta pomoči nujna za starše z otroki z motnjami oziroma težavami na področju komunikacije in socialnih spretnosti, saj omogoča druženje in pogovor ter nudi možnost predelovanja čustvenih stisk in izzivov, ki jih nehote prinaša starševstvo otroku s posebnimi potrebami. Obenem pa tudi zmanjšuje možnost izolacije, h kateri so starši podvrženi.

Sodelujoči v podprojektu

V pripravi in izvedbi programov v okviru podprojekta je skupaj sodelovalo **9** strokovnih delavk oziroma delavcev.

Skupaj je bilo v podprojekt in njegovo pripravo in izvedbo vključenih **34** učencev z motnjami oziroma težavami na področju komunikacije in socialnih spretnosti oziroma za učence z MAS. Tabora se je udeležilo po 17 otrok in mladostnikov. Posebnost tega tabora je bila, da so se ga udeležili tudi otroci z MAS iz večinskih osnovnih šol (7 učencev iz posebnega programa vzgoje in izobraževanja, 3 učenci iz prilagojenega programa z nižjim izobrazbenim standardom in 7 otrok iz večinske osnovne šole). Šole za življenje se je udeležilo 12 učencev z MAS in pridruženo zmerno in težjo motnjo v duševnem razvoju. V psihoterapevtsko pomoč družinam in staršem z otroki s posebnimi potrebami pa je bilo vključeno 5 otrok z MAS. Poleg tega so bili v izvedbo tega programa vključeni starši vključenih otrok.

Kot zunanji partnerji sta sodelovala CUDV Črna na Koroškem in OŠ Spodnja Šiška.

Strokovna skupina podprojekta: Boštjan Kotnik, Ines Rupnik, Vanda Kočar Junkar, Mateja Milharčič, Saša Uršnik, Barbara Južna, Helena Može Cedilnik, Nada Grilc in Mateja Kotnik.